

ЗАКОНОДАВЧИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто законодавчий механізм регулювання сфери енергозбереження України. Досліджено термінологію, пов'язану з визначення сфери альтернативних джерел палива. Запропоновано шляхи вдосконалення категоріального апарату енергозбереження.

The article is dedicated to legislative mechanism of regulation of Ukrainian energy-saving processes. The terminology concerned the definition of the sphere of alternative fuels is analyzed. The ways of improvement of energy-saving categories are proposed.

Ключові слова: енергозбереження, альтернативні види палива, нетрадиційні та відновлювані джерела енергії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Енергоефективність української економіки знаходиться на доволі низькому рівні. Законодавчі методи стимулювання енергозбереження в Україні недосконалі, а тому потребують додаткового вивчення та переосмислення. Для забезпечення енергоефективності економіки необхідно розглядати українське енергетичне машинобудування як один з елементів процесу енергозбереження. Слід відзначити, що українським законодавством регулюються відносини в сфері енергетичного машинобудування, проте, має місце відсутність координації з законодавством у сфері енергозбереження.

Формулювання цілей статті. Для створення повної уяви про систему державного управління процесом енергозбереження необхідно розглянути:

- 1) місце енергетичного машинобудування в структурі енергозбереження;
- 2) державні нормативно-правові акти, що складають основу для функціонування підприємств енергетичного машинобудування;
- 3) у разі необхідності, невідповідності у чинному законодавстві та можливі шляхи їх подолання.

Основний зміст. Енергетичне машинобудування є невід'ємною частиною процесу енергозбереження. Саме зі створення енергозберігаючого обладнання і починається процес енергозбереження. Ефективність енергозберігаючого обладнання багато в чому визначає енергоефективність економіки в цілому та ефективність процесу видобутку електроенергії зокрема. Можливість випускати вітчизняне енергозберігаюче обладнання формує основу для енергонезалежності країни.

Українське енергетичне машинобудування має можливість виробляти фактично усі види енергетичного обладнання, починаючи з атомної енергетики, закінчуючи малою альтернативною енергетикою [1]. Будемо вважати, що на процес енергозбереження в значній мірі впливає продукція енергетичного машинобудування, направлена на переробку саме альтернативних видів палива, оскільки вклад в енергозбереження атомної, тепло- та гідроенергетики важко піддається оцінці. Також, враховуючи консервативність даних галузей енергетики, заходи з енергозбереження потребують значного часу для розробки і впровадження. Мала альтернативна енергетика, навпаки, в короткостроковому періоді, може відіграти значну роль у становленні української системи енергозбереження [2]. По-перше, необхідно визначити, які саме види продукції енергетичного машинобудування відносяться до таких, що використовують альтернативні види палива для виробництва електроенергії.

Законодавство України дає наступне визначення альтернативним видам палива: «тверде, рідке та газове паливо, яке є альтернативою відповідним традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини» [3]. Таке визначення не є чітким і може викликати незручності у трактуванні діяльності енергогенеруючих компаній. Не вносить додаткової ясності також і визначення нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини. Законодавство включає до їх складу «сировину рослинного походження, відходи, тверді горючі речовини, інші природні і штучні джерела та види енергетичної сировини, у тому числі нафтові, газові, газоконденсатні і нафтогазоконденсатні вичерпані, непромислового значення та техногенні родовища, важкі сорти нафти, природні бітуми, газонасичені води, газогідрати тощо, виробництво (видобуток) і переробка яких потребує застосування новітніх технологій і які не для виробництва (видобутку) традиційних видів палива». У це визначення не включена сировина тваринного походження, яка також може використовуватися в процесі виробництва електроенергії. У той же час виникає невідповідність термінології Закону України «Про альтернативні види палива», оскільки даний закон включає до складу альтернативних видів палива біодизель (метилові та/або етилові етери вищих органічних кислот, отриманих з рослинних олій або тваринних жирів, що використовуються як біопаливо або біокомпонент).

Такі невідповідності ускладнюють процедуру реєстрації виробництв, що використовують тваринну сировину у якості палива для виробництва електроенергії. Таким чином, знижується привабливість наукових та прикладних розробок у галузі переробки тваринних відходів. На економічному рівні

втрачається джерело екологічно чистої енергії.

Крім того, недосконало виведено поняття сфери альтернативних видів палива – «сфера діяльності, пов'язана з виробництвом (видобутком), транспортуванням, зберіганням та споживанням альтернативних видів палива» [3]. У даному визначенні не вказано чітко критерії віднесення підприємства, що виробляє (та ін. відповідно до даного закону) альтернативні види палива, до сфери альтернативних джерел палива. Таким чином, втрачається стимул поступового переходу енергогенеруючих компаній до нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, екологічно чистих видів палива. Необхідно створити прогресивну шкалу пільгового оподаткування для підприємств, що повністю або частково використовують у своїй діяльності альтернативні види палива. Це можливо лише за умови чіткого розподілу підприємств на ті, чия діяльність ґрунтується на використанні альтернативних видів палива, та ті, що частково використовують у процесі своєї діяльності альтернативні види палива. Виникає необхідність наступної логічної структури визначення сфери альтернативних видів палива (рис. 1).

Додаткового визначення потребують наступні поняття:

1) суб'єкти сфери альтернативних видів палива – підприємства, організації, установи, що повністю або частково у процесі своєї діяльності використовують альтернативні види палива, мінімальна частка виробництва (видобутку), транспортування, зберігання та споживання альтернативних видів палива для яких становить 20 відсотків;

2) об'єкти сфери альтернативних видів палива – альтернативні види палива, що використовуються у господарській діяльності.

Також необхідно додатково виділити групу підприємств, що сприяють використанню альтернативних видів палива, проте водночас не є суб'єктами сфери альтернативних видів палива. Наприклад, підприємства енергетичного машинобудування, що виробляють обладнання для переробки альтернативних видів палива в тепло- або електроенергію, підприємства, що випускають обладнання для заготівлі альтернативних видів палива.

Рис. 1. Структура сфери альтернативних видів палива

Така структура сфери альтернативних видів палива дозволяє чітко розподіляти підприємства за ступенем та напрямом використання альтернативних видів палива, створює передумови для формування прозорої політики стимулювання енергозбереження. Так наприклад, пункт 2. статті 158 Податкового кодексу передбачає звільнення від оподаткування 50 відсотків прибутку, отриманого від здійснення енергоефективних заходів та реалізації енергоефективних проектів підприємств, що включені до Державного реєстру підприємств, установ та організацій, які здійснюють розроблення, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів строком на 5 років з моменту отримання першого прибутку внаслідок підвищення енергоефективності виробництва.

Той же Податковий кодекс [4], а також Порядок включення до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів [5], вносять до Державного реєстру юридичних осіб, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів та входять до структури галузевих програм з енергозбереження і за результатами проведення експертизи органами Державної інспекції з енергозбереження отримали висновок про відповідність енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів, що вже впроваджені або знаходяться на стадії розробки та впровадження, критеріям енергозбереження.

Критерії енергозбереження у даному випадку визначаються Державною інспекцією і на даний момент відсутнє будь-яке законодавче регулювання мінімально необхідних критеріїв для включення до Державного реєстру. У бюрократичному суспільстві це може викликати низку труднощів для підприємств, що використовують енергоефективне обладнання. Бюрократична тяганина може нівелювати стимул отримання податкових пільг за використання енергозберігаючого обладнання. Для подолання цієї невідповідності необхідно розробити прозорі та загальнодоступні критерії відбору та експертизи енергоефективних підприємств.

Проте, дана проблема не закінчується на цьому. Серед документів, що необхідні для включення до Реєстру підприємствам необхідно подати «клопотання міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади відповідної галузі про включення юридичної особи до Реєстру з підтвердженням джерел покриття втрат доходів державного бюджету», що в умовах перманентного дефіциту державного бюджету не виглядає реальним. А оскільки термін окупності енергоефективних проектів часто складає 5–10 років, то фактично підприємство навіть за наявності бажання замінити енергетичне обладнання на більш ефективне вимушене відмовитись від підвищення енергоефективності.

Як наслідок і доказ нераціональності механізму пільгового оподаткування підприємств, установ, організацій, які здійснюють розроблення, впровадження та використання енергоефективних заходів та енергоефективних проектів, можна привести державний реєстр підприємств, що здійснюють пільгове оподаткування (табл. 1). У країні з населенням 45,5 млн, що стимулює енергозбереження, не може бути лише два (!) підприємства, які займаються впровадженням енергоефективних проектів. Абсурдність даної ситуації можна багато в чому пояснити складністю та надмірною бюрократизацією механізму отримання пільгового оподаткування.

Енергетична стратегія України до 2030 року визначає наступні пріоритети розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії [7]:

- створення умов для збільшення використання відновлювальних джерел енергії, зокрема, через забезпечення доступу електроенергії з відновлювальних джерел до електричних мереж за прийнятними цінами, встановлення спеціальних тарифів, спрощення адміністративних процедур надання дозволу на будівництво «відновлюваних» електростанцій тощо;
- надання преференцій для розвитку (реабілітації) ресурсної бази для НВДЕ, зокрема, полікристалічного кремнію для виробництва фотоперетворювачів сонячних модулів, біомаси, шахтного метану тощо;
- підвищення енергоефективності та покращення надійності постачання енергетичних продуктів шляхом створення правових рамок для заохочення та розвитку високоефективної когенерації, тобто одночасного виробництва теплової та електричної енергії;
- фінансове, правове та організаційне стимулювання використання енергоефективних матеріалів і технологій у соціальній сфері та різних галузях економіки, насамперед транспорті, будівництві та інших;
- організаційна, правова і фінансова підтримка можливого використання промислових і побутових відходів, перш за все енергоємних, як металолому, відходів будівельних матеріалів, склотари тощо;
- створення недискримінаційних умов для виробництва енергії з різних відновлювальних джерел.

Таблиця 1

Державний реєстр підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проектів [6]

№	Повне найменування юридичної особи	Місце знаходження юридичної особи	Код за ЄДРПО У	Назва галузевої програми енергозбереження	Назва енергозберігаючого заходу та енергоефективного проекту	№ Свідоцтва, дата видачі та серія	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Відкрите акціонерне товариство «Завод напівпровідників»	69600, Запорізька обл., м. Запоріжжя, вул. Теплична, буд. 16	1792555	Галузева програма енергоефективності та енергозбереження на період до 2017 року Мінпромполітики України	Реконструкція виробництва кремнієвої продукції для сонячної енергетики	№ 1, від 27.05.10 р., серія ДР 000001	
2.	Публічне акціонерне товариство «КВАЗАР»	04136, м. Київ вул. Північно-Сирецька, 3	14314038	Галузева програма енергоефективності та енергозбереження на період до 2017 року Мінпромполітики України	Виробництво фотоелектричних сонячних перетворювачів та фотоелектричних сонячних модулів	№ 2, від 10.02.11 р., серія ДР 000002	

З даних пріоритетів слід виокремити, по-перше, стимулювання розвитку ресурсної бази для НВДЕ, по-друге, заохочення та розвиток когенерації, як комбінованого виробництва теплової та електричної енергії. Якщо розглянути засоби виробництва електроенергії, то вони складають:

- 1) ресурсну базу (альтернативні або традиційні види палива);
- 2) основні засоби, необхідні для комбінованого виробництва теплової та електричної енергії.

Якщо Енергетична стратегія пропонує стимулювати ресурсну базу для енергозбереження та процес когенерації, то послідовним виглядає й стимулювання процесу виробництва когенераційних установок та іншого устаткування, що сприяє комбінованому виробництву тепла та електроенергії з високим коефіцієнтом корисної дії. Саме тому необхідним є включення до списку заходів з регулювання розвитку енергетики та енергозбереження пункту про заохочення розробки та виробництва обладнання та устаткування, що забезпечує процес когенерації, та внести відповідні поправки до Енергетичної стратегії.

У той же час у Законі України «Про електроенергетику» [8] (Розділ 2, ст. 16) передбачено:

а) надання податкових пільг підприємствам-виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, виробникам обладнання для використання нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива;

б) надання податкових пільг підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива.

Тимчасово, строком на 10 років, починаючи з 1 січня 2010 року звільняється від оподаткування [9]:

– прибуток підприємств, отриманий ними від діяльності з одночасного виробництва електричної і теплової енергії та/або виробництва теплової енергії з використанням біологічних видів палива;

– прибуток виробників техніки, обладнання, устаткування, визначених статтею 7 Закону України "Про альтернативні види палива", для виготовлення та реконструкції технічних та транспортних засобів, у тому числі самохідних сільськогосподарських машин, та енергетичних установок, що споживають біологічні види палива, одержаний від продажу зазначених техніки, обладнання та устаткування, що були вироблені на території України.

Звільняється від оподаткування 80 відсотків прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України:

- устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії;
- матеріали, сировина, устаткування та комплектуючі, які будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії;
- енергоефективне обладнання і матеріали, вироби, експлуатація яких забезпечують економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів.

Суми коштів, вивільнених у зв'язку з наданням податкової пільги, спрямовуються платником податку на збільшення обсягів виробництва в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Разом з тим у зв'язку з недосконалістю законодавства існують певні проблеми практичного його застосування, наприклад, ст. 158.1 ПКУ передбачає пільги але порядок використання коштів, вивільнених у зв'язку з наданням пільги, до цього часу КМУ не визначив, а встановлений КМУ перелік товарів за кодами не співпадає з діючою класифікацією.

Як приклад можна розглянути ситуацію навколо ТДВ «Первомайськдизельмаш». Дане підприємство здійснює виробництво та постачання для потреб підприємств України енергоефективне устаткування – когенераційних установок на базі газопоршневих двигун-генераторів, коефіцієнт корисної дії яких становить 92%. Дані когенераційні установки за їх описом, призначенням та технічними характеристиками відповідають коду товару: 31.10.32.350.01 «Газопоршневі машини комбінованого циклу потужністю більш як 7,5 кВ•А із коефіцієнтом використання теплоти палива 83 відсотки і вище», згідно з Галузевим класифікатором енергозберігаючих товарів, який затверджений наказом НАСР від 10.12.2010 р. №159.

Відповідно до пункту 1 статті 158 Податкового кодексу України Кабінет Міністрів України постановою від 28 вересня 2011 р. №1005 затвердив перелік товарів власного виробництва, 80 відсотків прибутку підприємств від продажу яких на митній території України звільняється від оподаткування, до переліку якого увійшов товар за вище зазначеним кодом, а саме – 31.10.32.350.01

Разом з тим вище зазначений код товару: 31.10.32.350.01 – відсутній у Державному класифікаторі продукції та послуг (ДК 016-97), що затверджений наказом Держстандарту України від 30.12.1997 р. №822 (зі змінами), структура якого має 9 знаків і відповідно з яким ведеться реєстрація технічних умов на продукцію, що випускається підприємством. Також відсутній зазначений код товару і в класифікатору Номенклатури продукції промисловості (НПП), що затверджений наказом Держкомстату України від 30.08.2002 р. №320 (зі змінами), за яким підприємство надає статистичну звітність щодо обсягів виробництва за кодами видів продукції.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Таким чином, встановлена складність процедури отримання податкових пільг за участь у процесі енергозбереження, яка доповнюється

невизначеністю законодавства з питань регулювання сфери енергозбереження та використання альтернативних видів палива. Через невідповідність кодифікацій та бюрократичну тяганину втрачається стимул використовувати енергоефективну продукцію. Структура законодавчої термінології вносить деяку прозорість у визначення підприємства як такого, що використовує альтернативні види палива. Проте, потребує подальшого дослідження встановлення критеріїв включення таких підприємств до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проєктів.

Література

1. Юдін М.А. Регуляторна політика держави у забезпеченні конкурентоспроможності енергозберігаючої машинобудівної продукції : [монографія] / Юдін М.А. – Одеса : ППРЕД НАНУ, 2011. – 264 с.
2. Юдін М.А. Потенціал нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії регіонів України / М.А. Юдін // Зелена економіка. Зелені технології. зелені інвестиції : матеріали Міжнародної конф. 6–7 жовтня 2011 р., м. Одеса: збірка тез / Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. – Одеса : ППРЕД НАН України. 2011. – С. 308–311
3. Про альтернативні види палива : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1391-14>.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Порядок включення до Державного реєстру підприємств, установ, організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням енергозберігаючих заходів та енергоефективних проєктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0318-08>
6. Офіційний сайт Державного агентства з енергоефективності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://saee.gov.ua/>
7. Енергетична стратегія України на період до 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>.
8. Про електроенергетику : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=575%2F97-%E2%F0>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання заходів щодо енергозбереження Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=760-16>.
10. Про енергозбереження : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=74%2F94-%E2%F0>

Надійшла 04.02.2012; рецензент: д. е. н. Войнаренко М. П.

УДК 37.014.544(477)

І. А. ЛИБАК

Рівненський державний гуманітарний університет

РИНОК ОСВІТНІХ ПОСЛУГ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Проаналізовано ринок освітніх послуг, досліджено взаємозв'язок з ринком праці та вплив держави на ринок освітніх послуг, виділено та систематизовано чинники, що впливають на конкурентоспроможність навчального закладу.

Analyzed the market of educational services, investigated the relationship of labor market and state influence on the market of educational services, selected and systematized the factors affecting the competitiveness of the institution.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, ринок праці, конкуренція, конкурентоспроможність.

Вступ. За роки побудови ринкової економіки України вища освіта та наука зазнали істотних змін. Розпочався стрімкий розвиток ринку освітніх послуг, а рівень розвитку освітніх послуг став одним із головних показників конкурентоспроможності навчальних закладів. У зв'язку з підписанням Україною Декларації про Болонський процес, а також введенням єдиного незалежного тестування, проблема становлення та розвитку ринку освітніх послуг стала ще більш актуальною. Тому вивчення проблем розвитку ринку освітніх послуг стає дуже важливим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення ринку освітніх послуг, дослідження діяльності навчальних закладів і забезпечення їхньої конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг стали тематикою робіт таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Е. Безгласная, Т. Боголіб, Д. Бондаренко, О. Гаращук, Б. Данилишин, О. Кратт, В. Куценко, Г. Лопушняк, Д. Майсаков, Р. Патора, Л. Прус та інших. Однак, найчастіше проблеми розвитку ринку освітніх послуг розглядаються лише в загальному, а окремі